

Asociace spisovatelů: Sjezd spisovatelů 2022

Klára Vlasáková

Dobrý den,

děkuji za možnost vystoupit na Sjezdu spisovatelů, vážím si toho.

Sjezd pokládám za důležitý především proto, že chápe autory a autorky jako součást společenského dění. Nikoli jako pěknou, ale postradatelnou ozdobu, ale jako spolutvůrce a komentátory, kteří mají k současnosti co říct – a měli by to říkat nahlas.

Nicméně když mě nicméně spisovatelka Tereza Semotamová, která dnešní feministický blok vystavěla, oslovila s otázkou, jestli bych nechtěla mít na sjezdu proslov, tak mě ta představa vyděsila. Samozřejmě, že mě i potěšila, ale zároveň mě okamžitě napadlo, že by měl prostor dostat někdo zkušenější. Někdo, kdo toho víc napsal. Zkrátka někdo jiný.

Dramaturgové a dramaturgyně různých debat často zmiňují, že ženy odmítají přijít do panelů s tím, že se necítí být na téma dostatečné odbornice – nebo jednoduše nemají čas kvůli svým pečujícím povinnostem. Oba důvody sice dávají smysl, ale zároveň ukazují, jak moc jsme jako ženy vychovávány v tom, že bychom měly být pěkné, poslušné, pečlivé, pečující – a na našich názorech a analýze záleží až v druhé řadě. Prostředí sociálních sítí je v tomhle dobrým příkladem. Ženy, které tam píšou o politice, schytávají mnohem větší množství hejtů než muži. Antropoložka Marie Heřmanová, která se zabývá právě sociálními sítěmi, to shrnuje jednoduše: u žen se čeká, že se budou vyjadřovat ke vztahům a rodině, a muži k politice. Žena, která se vyjadřuje k tématům nad tenhle rámec, je lehce napadnutelná a řada z nich si tuhle zranitelnost uvědomuje. To vede k tomu, že se mnoho žen v debatách dokola omlouvá za to, když mají jiný názor, nebo se víc ostýchají vzít si slovo. Jsme vedeny k tomu, že máme zabrat co nejmíň místa, nikomu nepřekážet, nezaclánět, a pokud k tomu dojde, tak s úsměvem a omluvou uhnout. Z ženy, která naopak zabírá místo – ať už fyzicky, svým tělem, anebo tím, co říká a píše, se stává snadný terč. Vzít si slovo v takovém prostředí pak může být podivuhodně obtížné.

Kostra tohoto projevu vznikla během večerů, kdy jsem uspávala roční dceru. Chovala jsem ji, chodila po bytě nebo skákala na míči a u toho si v hlavě dělala osnovu témat, kterým se chci v projevu věnovat. Dcera mi klidně oddychovala na hrudi nebo v náručí a její dech se stal rytmem, který mi celý projev rozfázoval.

O psaní a mateřství se často mluví jako o soupeřících činnostech, které jdou proti sobě. Když člověk pečuje o dítě, nemá dost prostoru na psaní, a když píše, můžou na něj snadno dosednout výčitky, že by se měl zabývat spíš péčí. Strategie, které spisovatelky-matky v takové situaci volí, jsou různé.

Třeba americká nobelistka Toni Morrison psala coby matka malých dětí před svítáním. „Potřebovala jsem využít čas, než se vzbudily,“ líčila v rozhovoru pro Paris Review v roce 1993, „a to bylo vždycky před pátou ráno.“

K psacímu stolu před svítáním zasedala taky americká básnířka Sylvia Plath, která se po odchodu manžela ocitla v situaci, kdy se snažila skloubit péči o dvě malé děti, domácnost a psaní.

A další nobelistka, tentokrát Kanadanka Alice Munro, zase popisovala, že nejzrušivěji psala pokaždé před porodem, protože se bála, že po porodu už nebude mít na psaní čas. Munro je proslulá svými povídkami. Na otázku, proč nikdy nenapsala novelu nebo román, odpovídala, že na to prostě neměla čas. Krátké útvary byly tak akorát; dokázala je vměstnat mezi vaření, praní, přebalování.

Je zajímavé, že žádná ze zmíněných autorek takového nastavení zvlášť nelitovala. Morrison říkala, že jí zvyk psát brzo ráno vydržel i potom, co děti odrostly. Munro si zase navykla psát celý život v kuchyni – z místa, kde seděla z nutnosti se stalo místo, kde píše nejraději. A Plath vytvořila svoje nejlepší básně právě v tom horečnatém období, kdy o děti pečovala prakticky sama jen s občasnou výpomocí. Některé z jejích nejlepších básní jsou navíc přímo o jejích dětech.

Ted' bych ocitovala kousek z její básně Jitřní píseň v překladu Jana Zábrany, která uvozuje sbírku Ariel.

„Ubrekneš a já vrávorám z postele, těžká jako kráva
a celá květovaná v tom viktoriánském županu.
Otvíráš pusou čistou jako tlamka kočky. Čtverec okna
se už bělá a polyká nudné hvězdy. A ty zkoušíš
tu svou hrstku not;
jasné samohlásky letí vzhůru jako balónky.“

Jak sami slyšíte, tak Plath nevidí v péči o dceru přítěž; je to pro ni zdroj nekončící fascinace. A dál:

„Tvůj dech malé můry celou noc
řeřaví uprostřed růžově mdlých růží. Probouzím se

a poslouchám:
daleké moře se mi vzdouvá v uších.“

Tohle přece nejsou verše autorky, pro kterou je starání se o druhou bytost přítěží.

Když tedy nad tím přemýšlím, přijde mi, že dávat psaní a péči o druhé do protikladu, do jakési úzké arény, kde se obě příšery utkají a jedna druhé nakonec musí ukousnout hlavu, nedává smysl. Pro mě osobně je oboje proveditelné díky mému muži, se kterým se o péči férově dělíme a oba jsme tím pádem férově vyčerpaní. Každopádně je třeba nevěřit všem těm vítězoslavným zvoláním liberálního feminismu, že žena může mít *všechno*. Tohle heslo se sice hezky vyjímá na byznysových konferencích, ale ve skutečnosti jen často zakrývá to, že tohle všechno – kariéra, rodina, uspokojivý volný čas – je dovoleno jen několika privilegovaným vybraným, které si mohou takové životy dovolit jen díky práci neviditelných žen: chův nebo paní na úklid.

Psaní a péči nemá podle mě smysl stavit do protikladu, protože psaní je bytostným vyjádřením péče o svět. Psát totiž znamená snažit se najít opravdové významy ve velkých událostech (ale i těch malých, osobních), v lidském chování, v lidském nitru. Obejmout slovy zkušenost, která se zdá křehká a zranitelná, a dodat jí tak tvar, jenž bude jasně rozpoznatelný. Dokud píšeme a snažíme se zaznamenat fascinující projevy života, tak nám na světě pořád ještě záleží. Nejsme jen zesláblé figury, které přihlížejí postupnému vyhasínání a rezignovaně sledují svoje prodlužující se stíny.

Spisovatelka Alena Wagnerová ve svém inspirativním zahajovacím čtvrtletním projevu mluvila o tom, že po listopadu 89 začala být kultura chápána jako oblast, jež je zcela osvobozená od společenské funkce. Podle Wagnerové tak došlo k záměně mezi službou kultury politice a službou obci, *polis*. Jenže kultura, která reflektuje svět kolem sebe, není poplatná aktuální politice, ale naplňuje společenskou funkci umění. „Kde toto vztahování se ke světu chybí, stává se umění čistě subjektivní záležitostí tvůrce,“ říká Wagnerová.

Je paradoxní, že péče je vždy pojímána jako cosi soukromého, co si každý zařizuje po svém. Máte malé děti a potřebujete pracovat? No nějak si to zorganizujte. Máte nemocného partnera nebo partnerku? Staré rodiče, kteří potřebují asistenci? Chcete pomoc svým kamarádům? Dobře, proč ne, ale to všechno je vaše individuální zodpovědnost a zároveň práce, která se odehrává nejčastěji v domácnostech, za zavřenými dveřmi. Přitom právě péče je jedna z mála činností, která náš vnitřní soukromý život otevírá směrem ven. Právě péčí o někoho jiného než o sebe se zároveň vztahujeme ke světu a dáváme najevo, že nám na něm záleží.

Tak jako všichni rodiče i já uvažuji často nad tím, do jakého světa naše děti vyrůstají. V tomhle ohledu si nejde vybrat „tu správnou“ dobu. Jenže na druhou stranu nás už za několik desetiletí čekají velké změny, které zcela promění způsob života, na jaký jsme zvyklí. Postupující klimatická změna bude jako těžká opona, co se pomalu spouští dolů, aniž by se ji někdo snažil zpomalit. Až bude mé dceři tolik, jako je dneska mně, bude žít pravděpodobně ve světě, ve kterém budou zdroje, které se dneska zdají nevyčerpatelné, mnohem vzácnější a jejich rozdělování bude mnohem obtížnější. A to vůbec nemluvím o politickém uspořádání, o pravděpodobném příklonu k autoritářským leaderům slibujícím jednoduchá řešení nebo o možných budoucích pandemiích.

Přesto jsem ji do tohoto světa porodila a přeju si, aby měla sebeúctu, aby žila v prostředí protkaném laskavými mezilidskými vazbami, aby cítila smysl svého konání a směřování, aby znala pocit bezpečí. Tohle všechno si přeju – a zároveň samozřejmě nevím, jak přesně bude její život za pár desetiletí vypadat. Doufám v to nejlepší a zároveň tuším, že bude o dost složitější, než je ten můj.

Psát teď a tady je tak zároveň způsobem, jak předat zprávu dalším generacím. Zprávu nejen o tom, že jsme se starali o svět, že jsme se mu snažili lépe porozumět, ale taky o tom, v čem jsem selhávali, co jsme přehlíželi a co jsme nechápali.

V tomhle ohledu se psaní podobá tomu strkat potrhaný papírový vzkaz do láhve a doufat, že ji za pár let vyloví někdo, kdo bude mít pochopení pro to, čím si jeho pisatelka procházela.

Svůj projev jsem chtěla věnovat psaní a mateřství, ale v určitém bodě úvah jsem zjistila, že mám oba procesy příliš pevně hluboko vetknuté do těla, než abych je byla schopná oddělit a roztrždit jejich jednotlivé projevy jako pečlivá archivářka. A tak když naslouchám dechu své spící dcery, uvažuji nad tím, jak tu situaci uzavřít do slov, a zároveň si uvědomuju, že mi něco podstatného vždycky unikne, že to proteče textem jako příliš těžká tekutina.

Psát je pro mě nekonečným řetězem pokusů a selhávání, jak být co nejpoctivější k sobě, k ostatním, jak si pojmenovávat zodpovědnost, která nás váže k času, co na Zemi strávíme. A přesto, že je těch selhání vždycky víc než pokusů, které za něco stojí, má cenu psát dál. Je to neodvolatelný akt přijetí zodpovědnosti za sebe i za prostředí, které vytváříme.

Děkuju vám za pozornost.